

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Психолого-педагогічні особливості розвитку уваги у молодших школярів з
інтелектуальним порушенням в процесі навчання

Виконавець: студентка групи СОм-2(2)

спеціальності: 016 Спеціальна освіта

Сазонова Ксенія Юріївна

Керівник: Бочелюк В. Й.

Рецензент: Походенко С. В.

Нормоконтроль _____ Ю. С. Дерев'янку

Запоріжжя

2020 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 64 с., 12 табл., 17 рис., 95 джерел, 5 додатків.

Об'єкт дослідження – навчальна діяльність молодших школярів з інтелектуальним порушенням.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні технології розвитку уваги молодших школярів з інтелектуальним порушенням у процесі навчання.

Мета роботи – визначення психолого-педагогічних особливостей розвитку уваги у молодших школярів з інтелектуальним порушенням в процесі навчання.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємодоповнюючих методів:

– теоретичні: аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, методичних матеріалів; узагальнення поглядів учених на досліджувану проблему; вивчення досвіду роботи спеціальних закладів для з'ясування стану розробленості проблеми у практиці освіти молодших школярів з інтелектуальним порушенням;

– емпіричні: спостереження за навчальною діяльністю учнів на уроках, бесіда з педагогами, педагогічний експеримент з метою вивчення особливостей розвитку уваги у молодших школярів з інтелектуальним порушенням.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ, РОЗВИТОК, УВАГА, МОЛОДШІ ШКОЛЯРІ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ПОРУШЕННЯ, ПРОЦЕС НАВЧАННЯ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Відповідно до вимог Державного стандарту загальної та спеціальної початкової освіти, закону України «Про освіту», «Концепції спеціальної освіти дітей з особливостями психофізичного розвитку в Україні на найближчі роки та перспективу», «Концепції державного стандарту спеціальної освіти», Закону України «Про спеціальну освіту», найважливішою метою сучасної школи є якісна освіта підростаючого покоління. Досягнення цієї мети уможлиблюється завдяки інтенсифікації педагогічного процесу – його змісту, методів, організаційних форм, які забезпечують отримання як навчальних, так і розвивальних ефектів. Успішність організації навчально-виховного процесу, що є складним і багатогранним, залежить від стану сформованості психічних явищ, стартова роль серед яких належить довільній формі уваги, завдяки якій видається можливим зосередження свідомості на певному об'єкті, без чого втрачають сенс всі наступні складові навчальної діяльності. Особливо проблематичним виявляється використання уваги у зазначеній ролі під час навчання і виховання дітей з інтелектуальним порушенням.

Теоретичні аспекти проблеми розвитку уваги у загальній психології та педагогіці розкривалися у працях Б. Ананьєва, Ю. Бабанського, М. Добриніна, Ю. Рождественського, І. Страхова та ін. Науковцями було досліджено питання сутності уваги (Л. Виготський, П. Гальперін, М. Добринін, М. Ланге, Т. Рібо, С. Спічак, В. Сухомлинського, Д. Узнадзе, К. Ушинський та ін.); фізіологічних та нейрофізіологічних механізмів функціонування уваги (П. Анохін, О. Лурія, І. Павлов, І. Сеченов, О. Ухтомський); вікової динаміки розвитку уваги (І. Баскакова, Н. Дієва, Я. Коломинський, В. Крутецький, М. Лила, А. Люблінська, В. Чяпас та ін.); властивостей уваги (Ф. Гоноболін, М. Добринін, Т. Єгоров, О. Запорожець, Ф. Корольов, С. Рубінштейн, І. Страхов, В. Романов та ін.); роль окремих властивостей уваги у навчальному

процесі (І. Баскакова, І. Бартишнікова, В. Бодрова, Р. Лаптієва, Н. Пахомова, М. Фіцула та ін.); вплив уваги на якість сприймання та швидкість, точність, міцність, тривалість запам'ятовування навчального матеріалу (М. Болдарев, С. Бочарова, М. Гончаров, Є. Григоренко, Ф. Корольов, С. Лукомська, Г. Понорядова, Е. Рутман, О. Солодухова та ін.).

У спеціальній психолого-педагогічній літературі проблема уваги та її формування у молодших школярів з інтелектуальним порушенням розкрита у працях І. Баскакової, Л. Виготського, П. Гальперіна, О. Граборова, С. Лієпінь, О. Лурії, М. Матвєєвої, М. Певзнер, Л. Переслені, С. Рубінштейн, В. Синьова, О. Фрейєрова, зокрема, ними розглядаються закономірності та особливості розвитку уваги, які вказують на своєрідність прояву довільної уваги у дітей з інтелектуальним порушенням; С. Лієпінь, В. Липи, С. Миронової, Л. Переслені, О. Хохліної та ін., що розкривають особливості прояву властивостей уваги у навчальному процесі школярів інтелектуальним порушенням. Однак, незважаючи на актуальність та проведені дослідження, проблема розвитку уваги у молодших школярів з інтелектуальним порушенням залишається недостатньо дослідженою саме у контексті організації навчально-виховного процесу, що вимагає розробки спеціальної педагогічної технології розвитку властивостей уваги, яку б видалося можливим реалізувати у процесі навчання дітей зазначеної категорії.

Це й обумовило вибір теми нашої магістерської роботи «Психолого-педагогічні особливості розвитку уваги у молодших школярів з інтелектуальним порушенням в процесі навчання».

Мета дослідження – визначення психолого-педагогічних особливостей розвитку уваги у молодших школярів з інтелектуальним порушенням в процесі навчання.

Для досягнення мети було визначено наступні завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз загальної та спеціальної наукової літератури й визначити стан розробленості проблеми дослідження, сутності її основних положень та ключових понять.

2. Визначити стан психолого-педагогічної практики щодо забезпечення розвитку уваги у молодших школярів з інтелектуальним порушенням в процесі навчання.

3. Підібрати діагностичний інструментарій для виявлення рівня сформованості та особливостей прояву уваги у молодших школярів з інтелектуальним порушенням у процесі навчання.

4. Розробити та експериментально перевірити ефективність психолого-педагогічної технології з розвитку властивостей уваги у молодших школярів з інтелектуальним порушенням у навчальному процесі.

Об'єкт дослідження – навчальна діяльність молодших школярів з інтелектуальним порушенням.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні технології розвитку уваги молодших школярів з інтелектуальним порушенням у процесі навчання.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс взаємодоповнюючих методів:

– теоретичні: аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, методичних матеріалів; узагальнення поглядів учених на досліджувану проблему; вивчення досвіду роботи спеціальних закладів для з'ясування стану розробленості проблеми у практиці освіти молодших школярів з інтелектуальним порушенням;

– емпіричні: спостереження за навчальною діяльністю учнів на уроках, бесіда з педагогами, педагогічний експеримент з метою вивчення особливостей розвитку уваги у молодших школярів з інтелектуальним порушенням.

Теоретико-методологічною основою нашого дослідження є: положення про закономірності розвитку дитини у контексті культурно-історичної теорії Л. Виготського; положення діяльнісного підходу в навчанні (Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, та ін.); основні положення теорії корекційно-спрямованого навчально-виховного процесу та його вплив на внутрішні процеси розвитку (І. Бех, О. Глоба, В. Бондар, Л. Вавіна, В. Засенко,

М. Земцова, І. Єременко, В. Кобильченко, І. Колесник, А. Колупаєва, С. Кульбіда, С. Максименко, С. Миронова, Н. Пахомова, Т. Сак, В. Синьов, О. Таранченко, М. Тарасевич, В. Тарасун, С. Трикоз, О. Хохліна, Л. Фомічова, М. Шеремет та ін.); теоретичні основи оптимального застосування засобів педагогічного впливу, використання індивідуального та диференційованого підходів у навчанні (Ю. Бабанський, О. Бударний, І. Єременко, С. Шацький); принцип єдності психіки й діяльності (Г. Костюк, О. Леонт'єв, О. Ткаченко та ін.); положення щодо сутності уваги та її розвитку (Л. Виготський, М. Добринін, М. Ланге, С. Рубінштейн та ін.).

Експериментальна база: Запорізька загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 66 Запорізької міської ради Запорізької області.

Всього – 48 учнів 1–4 класів, з них 23 молодших школярів (6–11 років) з легкою розумовою відсталістю.

Апробація результатів дослідження: Матеріали й результати дослідження висвітлювалися на: ІІІ Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми ортопедагогіки, ортопсихології і реабіліталогії» м. Запоріжжя, 04–05 жовтня 2019 р. / Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Структура та обсяг курсової роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (95 найменувань). Загальний обсяг роботи – 116 сторінок, із них 64 основного тексту.

ВИСНОВКИ

Теоретичний та емпіричний аналіз розв'язання проблеми розвитку уваги у молодших школярів з інтелектуальним порушенням дали змогу зробити такі висновки:

1. Теоретичний аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дав змогу встановити актуальність проблеми розвитку уваги та її властивостей у навчальному процесі; уточнити сутність уваги як форми психічної діяльності людини, що виявляється у спрямованості та зосередженості свідомості на певних об'єктах; визначити її роль та місце у структурі пізнавальної діяльності дитини; виявити необхідність одночасного застосування сучасних методологічних підходів (діяльнісного, компетентнісного і технологічного) з метою розвитку властивостей уваги в умовах закладу спеціальної освіти.

2. Визначено стан педагогічної практики щодо забезпечення розвитку уваги у молодших школярів з інтелектуальним порушенням. З'ясовано, що увага у навчальному процесі потребує постійної активізації та вимагає дотримання ряду психолого-педагогічних умов, які сприяють її організації та розвитку. Встановлено, що визначені напрями корекційно-розвивальної роботи у програмі навчального предмета «Я досліджую світ» передбачають розвиток уваги, проте можливість цілеспрямованого, систематичного використання педагогічних засобів щодо розв'язання цієї проблеми висвітлюється недостатньо, що є причиною виникнення суттєвих труднощів у навчанні.

3. Визначено рівні сформованості властивостей уваги (високий, достатній, середній і низький) на основі аналізу стану їх прояву у навчальному процесі молодших школярів з інтелектуальним порушенням. Результати діагностики свідчать про те, що більшість дітей з інтелектуальним порушенням мають середній та низький рівні, які визначено на основі аналізу

результатів виконання завдань за такими показниками: наявністю потреби у постійній активізації уваги з боку вчителя; присутністю відволікань під час виконання навчального завдання і частим його незавершенням; виникненням труднощів під час перенесення уваги на інший об'єкт, діяльність та включенні до нової нескладної роботи; спроможністю утримування в полі зору два (і більше) об'єкти, але за умови їхнього зв'язку за змістом, та можливістю виконувати одночасно декілька нескладних завдань лише за допомогою вчителя.

4. Обґрунтовано психолого-педагогічну технологію розвитку уваги молодших школярів з інтелектуальним порушенням у навчальному процесі; визначено її теоретико-методичні засади, які відображає модель формування уваги молодших школярів з інтелектуальним порушенням у навчальному процесі. Визначено та обґрунтовано складові цієї моделі (теоретична, змістова, операційна та результативна). Експериментально перевірено та підтверджено ефективність педагогічної технології розвитку уваги молодших школярів з інтелектуальним порушенням в процесі навчання. Аналіз результатів експерименту засвідчив достатньо високу результативність запропонованої педагогічної технології, що підтверджується підвищенням рівня розвитку властивостей уваги (з низького до середнього та достатнього) молодших школярів з інтелектуальним порушенням в процесі навчання. Результати формувального експерименту продемонстрували наявність позитивних якісних змін, що притаманні властивостям уваги.